

Opinie: ‘Verplicht de overheid om goed voor haar burgers te zorgen’

Leg de sociale grondrechten vast als fundament voor het handelen van de overheid, stelt Arnout van den Bosch. Een harde resultaatsverplichting waar iedereen van op aan kan. BEELD GETTY IMAGES

Burgers zijn het vertrouwen in de overheid kwijt en daardoor gevoelig voor populisme, stelt het Amstelveense gemeenteraadslid Arnout van den Bosch. Om dat te veranderen, moet er een harde garantie komen dat niemand in de steek wordt gelaten.

Arnout van den Bosch 22 mei 2023, 03:00

Het vertrouwen in de politiek en de overheid is op een dieptepunt beland. En dat terwijl veel mensen bezorgd zijn over de toekomst door de oorlog in Oekraïne, stikstof, klimaatverandering, migratie en inflatie. Juist in onzekere tijden moet iedereen erop kunnen rekenen dat de overheid er voor ze is. Het vertrouwen moet worden hersteld.

Dat is niet gemakkelijk. Veranderingen gaan vaak traag en het motto van velen is ‘eerst zien, dan geloven’. Een groots gebaar kan helpen. Geen loze woorden of – populair bij Rutte IV – een grote zak met geld, maar een harde garantie. Een harde garantie dat niemand in de steek wordt gelaten. Dat de overheid er is voor wie dat nodig heeft.

De plek daarvoor is de Grondwet. Daarin zijn, op het allerhoogste niveau, onze grondrechten verankerd.

Sociale grondrechten

Als we het hebben over grondrechten in de Grondwet, wordt vaak als eerste gedacht aan zaken als vrijheid van meningsuiting en het verbod op discriminatie; dat zijn de klassieke grondrechten. Wat minder mensen weten, is dat de Grondwet ook een flink aantal sociale grondrechten bevat.

Sociale grondrechten gaan bijvoorbeeld over werkgelegenheid, sociale zekerheid en (volks)huisvesting. Anders dan de klassieke grondrechten, die vooral zijn geschreven om individuele vrijheden te beschermen, zijn sociale grondrechten met name gericht op het ondersteunen van mensen.

Juist die sociale grondrechten hebben we nu nodig. In 1983 zijn ze in de Grondwet gekomen. Destijds is ervoor gekozen de sociale grondrechten als inspanningsverplichting te formuleren. Dat wil zeggen dat van de overheid wordt gevraagd zich in te spannen voor die rechten, zonder dat de overheid verplicht is een bepaald resultaat te bereiken.

Een goed voorbeeld hiervan is het artikel over volkshuisvesting: ‘Bevordering van voldoende woongelegenheden is voorwerp van zorg der overheid.’ Hoewel het symbolisch belangrijk is dat volkshuisvesting als overheidstaak in de Grondwet wordt genoemd, heeft iemand die dringend woonruimte zoekt hier niets aan.

Zorgen over de toekomst

De rechten die in de Grondwet alleen als inspanningsverplichting zijn genoemd, zijn uitgewerkt in lagere wetgeving. Aan die lagere wetgeving kunnen wél rechten worden ontleend. Dit zijn echter wetten die niet alleen het recht op bepaalde voorzieningen geven, maar die ook bepalen wanneer iemand precies welke rechten heeft en welke plichten daar tegenover staan.

Die verdere uitwerking van wetten is zinvol, want het bepaalt hoe een beroep op die voorzieningen kan worden gedaan, hoe de benodigde procedures werken, waar mensen terecht kunnen als ze het niet met een beslissing eens zijn, et cetera. Die uitwerking borgt daarmee een zorgvuldige omgang met mensen die een beroep op zulke voorzieningen doen. In Nederland heeft dat een aantal (sociale) stelsels opgeleverd die, tot de bezuinigingen van de afgelopen jaren, over het algemeen redelijke resultaten hebben opgeleverd.

Toch lopen de sociale zekerheid en de aanverwante voorzieningen steeds vaker tegen grenzen aan. Wachtlijsten in de zorg en voor sociale huurwoningen, fouten in de uitvoering zoals bij de toeslagenaffaire, gebrekkige kwaliteit van onderwijs, enzovoort. Daar valt van alles over te zeggen, maar veel mensen concluderen dat ze er niet van op aan kunnen dat de overheid levert op momenten dat zij die overheid het hardst nodig hebben.

Het effect op het vertrouwen in de overheid is (potentieel) dramatisch. Mensen gaan zich meer zorgen maken over de toekomst; het geeft stress en onzekerheid. Dat heeft vervolgens dan weer effect op hoe mensen in het leven staan en of zij openstaan voor nieuwe ontwikkelingen. Zo worden mensen gevoelig voor populisme. Het probleem is daarmee nog groter dan het op het eerste gezicht lijkt.

Verplicht de grondrechten

De oplossing ligt in de Grondwet: leg de sociale grondrechten vast als fundament voor het handelen van de overheid. Een harde resultaatsverplichting waar iedereen van op aan kan. Dat klinkt moeilijk en kostbaar, maar dat valt mee. De basis ligt er al.

Er gaat gelukkig ook nog veel wél goed in Nederland. Voor de gevallen waarbij dat nu niet zo is, moet snel worden gehandeld. Mensen die dakloos dreigen te raken, kunnen we desnoods opvangen in een hotel. Dat is niet goedkoop, maar zeker ook niet onmogelijk. Het vergt politiek lef, maar alleen zo kunnen we het broodnodige vertrouwen in politiek en overheid snel herstellen.